

نخستین مدرسه پسرانه

نخستین حرکت را برای تأسیس مدرسه جدید در مشهد میرزا حسن رشدیه انجام داد. او در سال ۱۳۰۵ ه. ق بعد از اینکه علمای متعصب تبریز برای چندمین بار، مدرسه او را غارت کردند، به مشهد آمد و این بار تلاش کرد تا در این شهر مدرسه‌ای جدید راه اندازی کند. رشدیه در مشهد مدرسه‌ای بزرگ دایر کرد، اما هنگامی که از تبریز شرح رخداها به ناگاهان مشهد رسید، او با ش و عوام ریختند و تمام وسایل مدرسه، رشدیه را به غارت بردند و خود او را نیز مصدوم کردند. حاکم و صاحب دیوان مشهد از رشدیه که در این حادثه دستش شکسته شده بود، دلجویی کرد و زمینه مداوایش را فراهم آورد و او را به شهرش فرستاد. از نام مدرسه‌ای که رشدیه در مشهد تأسیس کرد، هیچ اطلاعاتی در دست نیست. بعد از تلاش رشدیه، گروهی بر آن شدند تا راه او را ادامه دهند؛ از پیشگامان این امر می‌توان به شیخ محمدعلی مدیر (مدیریان) و حاج اسدا... خامنه‌ای اشاره کرد.

مدرسه «همت» را می‌توان اولین مدرسه جدید شهر مشهد برشمرد که در سال ۱۳۱۲ ه. ش، به اهتمام شیخ محمدعلی مدیر در صحن عتیق آستان قدس رضوی برپا شد. این مدرسه شکل و سامان مدارس جدید را داشت، اما به سبب مواد درسی جدیدی که در این صحن تدریس می‌شد، آن را اولین مدرسه جدید خوانده‌اند.

اولین دبیرستان

در سال ۱۲۹۶ ه. ش اولین دبیرستان مشهد به نام «دانش» به همت میرزا محمد دانش بزرگ‌نیا تأسیس شده است. این دبیرستان که ابتدا در کوچه شوکت الدوله قرار داشته، در اولین سال تحصیلی، فقط دارای دو کلاس و در مجموع ۲۲ دانش آموز بوده است. این مدرسه با گذشت دو سال از افتتاح به دلیل مشکلات مالی به دبیرستان دولتی تبدیل می‌شود. از جواد غفاری به عنوان نخستین مدیر این مدرسه یاد شده است. نخستین معلمان آن هم کسانی چون محمد حسن ادیب هروی، اولیایی، نبوی، سالاری و... بوده‌اند. اسناد نشان می‌دهند که در سال ۱۳۰۷ ه. ش نخستین گروه دانش آموزان دبیرستان «دانش» موفق به اخذ

مدرک دیپلم شده‌اند. البته این دبیرستان از سال ۱۳۱۴ ه. ش به ساختمان جدید خود واقع در خیابان دانش غربی منتقل شد و چون این ایام مقارن با هزارمین سال تولد فردوسی بود، نام دبیرستان به «فردوسی» تغییر یافت. از دیگر دبیرستان‌های قدیمی مشهد می‌توان به دبیرستان‌های «شاه رضا»، «نواب» و «ابن‌مبین» اشاره کرد.

اولین هنرستان

با توجه به اهمیت صنعت و گسترش صنایع در ایران، یکی از مدارسی که مورد توجه قرار گرفته، هنرستان یا مدارس صنعتی بوده است. در جلسه ۲۵۸ مورخ ۳۰ تیر ماه ۱۳۰۷ ه. ش لایحه استخدام معلم برای مدارس صنعتی مطرح شد که بر اساس آن، دولت اجازه یافت، دو معلم تبعه آلمان را برای معلمی مدرسه صنعتی، یکی برای تعلیم فن آهنگری از ۱۵ اردیبهشت ۱۳۰۷ ه. ش و دیگری را برای فن نجاری از ۱۵ شهریور ۱۳۰۷ ه. ش به مدت سه سال و با حقوق سالی ۲۴۰۰ تومان استخدام کند. به این ترتیب مشهد از جمله شهرهایی است که هنرستان صنعتی در آن دایر شده است. در ۱۰ اردیبهشت ۱۳۱۵ ه. ش نیز طی تلگرافی از تهران به آقای فرهنگ، رئیس کارخانه قند آیکوه، درباره موضوع تعیین مکان برای تأسیس هنرستان در مشهد سؤال شده است. پاسخ آقای فرهنگ به تلگراف فوق برای هنرستان ایالت چنین بوده است: «مقتضی می‌داند نصف عمارت دارالتولیه را بدون باغچه به انضمام عمارت و حیاط عقب که سابقاً مدرسه بود، با گاراژ عمومی متصل به کوچه چهارباغ که ضمیمه حیاط و در ب دخول از آن جامی شود تخصیص دهند؛ اجاره ماهی ۴۰۰۰ ریال. همچنین محل خالی نسبتاً مناسب دیگر، عمارت خضریی واقع در غرب عدلیه، اجاره با موتور برق ماهی ۱۵۰۰ ریال پیشنهاد می‌شود.» روزنامه آفتاب شرق در مهر ۱۳۱۵ ه. ش درباره شروع کار هنرستان مشهد چنین نوشته است: «هنرستان مشهد از طرف اداره کل صناعت و معادن در مشهد تشکیل شده. امسال هنرستان دارای شعبه آهنگری و نجاری خواهد بود. شرط ورود به هنرستان ارائه گواهینامه ۶ ساله است و دوره تحصیلات آن ۵ سال است. دفتر هنرستان تا آخر مهر ماه جهت ثبت نام باز است.»

کلاس اکابر

گویا کلاس اکابر «منصوری» نخستین اکابر مشهد بوده است. براساس یک آگهی در روزنامه «آفتاب» شرق در ۵ شهریور ۱۳۷۶ ه. ش، کلاس اکابر «منصوری» در مشهد دایر بوده است. متن اعلام به این قرار است: «کلاس اکابر «منصوری» دیرزمانیست تأسیس و خدماتش به جامعه موردانکار نیست. اینک در کوچه عباسقلی با داشتن معلمین السنه خارجه، مخصوصاً زبان عربی و انگلیسی، مفتوح و دفتر کلاس، همه شب از یک به غروب الی سه از شب برای قبول محصل باز است و نیز فارسی و ریاضیات هم به وسیله آقای سیدحسین همه شب تدریس می‌شود. با سابقه کاملی که از چندسال به اینطرف، در اطراف مؤسسه مزبوره داریم، نظر به حسن جدیت و فعالیت و فداکاری آقایان منصورزادگان که در خدمت معارفی و ادامه کلاس مزبور داشته‌دارند، عربی و انگلیسی به عهده سیدعباس منصوری.»

مدرسه شبانه

اولین باریس از انقلاب مشروطه در سال ۱۲۸۹ ه. ش در مشهد گروهی به صورت شخصی، مدرسه‌ای به نام شرف دایر کردند که ساعت کاری آن از اول مغرب بود و در آن درس‌های مختلف تدریس می‌شد؛ به ویژه شب‌های دوشنبه و جمعه گروهی از دانشمندان مدرسه، کنفرانس اخلاق تشکیل می‌دادند و به بحث می‌نشستند.

در سال ۱۳۱۲ ه. ش شورای عالی معارف، ماده‌ای را تصویب کرد که طبق آن وزارت معارف اقدام به تأسیس کلاس‌های شبانه برای معلمان مشغول به خدمت نمود تا به ادعای این شورا، ایشان ضمن تکمیل معلومات خود با اصول علمی و عملی تعلیم و تربیت آشنا شوند و برای انجام وظیفه معلمی آمادگی بیشتری پیدا کنند.

در سال ۱۳۱۳ ه. ش مسئولان قرائت‌خانه تاجور در مشهد یک کلاس اکابر به نام «طلوع» افتتاح کردند که ساعت کار آن از غروب تا سه ساعت پس از آن بود و معلمان با تجربه در آن تدریس می‌کردند. در همین زمان اداره ایالتی معارف خراسان تأسیس کلاس اکابر روزانه فرانسه را به شخصی به نام طلعت الملوک دفتری پیشنهاد کرده و او به این کار مشغول شده است.

منبع:

آذری خاکستر، غلامرضا. (۱۳۹۵). شناسایی و معرفی اولین‌های شهر مشهد.

مشهد: شورای اسلامی شهر مشهد.

گزینش و گردآوری: حسین بیات - نخستین‌ها اگر همیشه بهتر و کامل‌تر نباشند، اما همیشه جذابند، چرا که در روزهایی شکل گرفته‌اند که نمونه‌ای نداشته‌اند. خودشان باید همه چیز را تجربه می‌کرده‌اند و مشکلات را از سر راه برمی‌داشته‌اند. اینگونه است که نخستین‌ها همیشه راهگشای نمونه‌های بعدی خود بوده‌اند و همواره قابل احترامند. نزدیکی به ابتدای مهر و فصل بازگشایی مدارس، ما را بر آن داشت که در این مطلب، نخستین فضاهای آموزشی مشهد و منطقه نام‌ن را در ابتدای قرن حاضر معرفی کنیم؛ فضاهایی که شاید پدر بزرگ یا مادر بزرگ شما در آن‌ها شاگردی کرده باشند.